

İlhan Berk logos

DENEME



LOGOS

İlhan Berk, başlangıcından bugüne, yazdığı şiirlerle hep "günü-müzün en ilginç ve en genç" şairlerinden biridir. Berk 1918'de Manisa'da doğdu. İlk yazıları, ilk şiir kitabı *Güneşi Yakanların Selâmı* (1935)'ni da yayımlayan *Manisa Halkevi* dergisinde çıktı. Destansı yönünün ağır başlığı, adeta bir Türk Walt Whitman'ı olarak adlandırıldığı dönemde *İstanbul 1939-47* (1947); *Günaydın Yeryüzü* (1952); *Türkiye Şarkısı* (1953) ve *Koroğlu* (1955)'nu yayımlamıştı. Sonrası; İkinci Yeni'den eski şiirimize, kendi Atlası'nı kurmaktan düzyazı şiirlere, aforizmalarından harfleri, nesneleri ve semtleri sevmeye dek genişleyen çok kollu bir şiir ırmağıydı: *Galile Denizi* (1958); *Çivi Yazısı* (1960); *Otağ* (1961); *Mısırkalyoniğ-ne* (1961); *Âşıkane* (1968); *Şenliknâme* (1972); *Taşbaskısı* (1975); *Atlas* (1976); *Kül* (1978); *İstanbul Kitabı 1947-80* (1980); *Deniz Eskisi* (Şiirin Gizli Tarihi'ni de içererek) (1982); *Delta ve Çocuk* (1984); *Galata* (1985); *Güzel Irmak* (Şairin Kanı'nı da içererek) (1988); *Pera* (1990); *Dünn Dağlarda Dolaştım Evde Yoktum* (1993).

Otobiyografik anlatısı *Bir Uzun Adam* ile, bir şairin gözü ile doğayı ve her derde deva çağcıl bir aktar dükkânını bize sunan kokulu *Şifalı Otlar Kitabı*'nı ise 1982'de yayımlamıştı. 1994 yılında ise, yapıtlarına bir de Deneme/Günlük ekledi: *İnferno*. Resim yapan ve resim üzerine de yazan (Turan Erol, 1990) Berk, *Başlangıcından Bugüne Beyit Mısra Antolojisi*, *Dünya Edebiyatından Aşk Şiirleri*, *Arthur Rimbaud'dan Seçme Şiirler*, *Aşk Elçisi*, *Dünya Şiiri ve Ezra Pound: Seçme Kantolar* adlı çeviri ve antoloji çalışmalarıyla da sivrildi.

Tüm bu, çok renkli dünyasını döktüğü günlükleri *El Yazılarına Vuruyor Güneş* ise ilk kez 1983'te yayımlanmış. Berk'in yapıtlarından *Kül* 1979 Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü'nü, *İstanbul Kitabı* 1980 Necatigil Şiir Ödülü'nü, *Deniz Eskisi* 1983 Yeditepe Şiir Armağanı'nı, *Güzel Irmak*'sa 1988 Simavi Edebiyat Ödülü'nü (F. Edgü ile) kazandı.

Şairin son kitabı *Asılı Eros* (çeviri şiirler, 1996); *Logos*'un ardından yine YKY'den çıkıyor.

*İlhan Berk'in YKY'deki
öbür yapıtları*

El Yazılarına Vuruyor Güneş 1955-1990 (*Günlük, 1992*)
Uzun Bir Adam (*Anlatı, 1993*)
İnferno (*Deneme-Günlük, 1994*)
Kanatlı At (*Söyleşiler, 1994*)
Asılı Eros (*Çeviri Şiir, 1996*)

İLHAN BERK

Logos

DENEMELER



Edebiyat - 160
ISBN 975-363-590-7

Logos / İlhan Berk

1. baskı: 1500 adet, İstanbul, Eylül 1996

Yayına Hazırlayan: Birhan Keskin
Kapak Tasarım: Pınar Kazma Çınar
Ofset Hazırlık: Nahide Dikel
Düzeltili: Birhan Keskin
Yayın Koordinatörü: Aslıhan Dinç
Baskı: Şefik Matbaası

© Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti., 1996
Tüm yayın hakları saklıdır.
Taratım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi, No: 285 Beşiktaş 800050 İstanbul
Ücretsiz E-Kitap Arama: <http://tanitey.org>
Telefon: (0-212) 293 08 24 Faks: (0-212) 293 07 23

İÇİNDEKİLER

- I Şair Gerçekten Olan Şeyi Değil Olabilir Olanı Anlatır • 11
- II Bir Sözcüğün Ölümü Demek • 12
- III Dilin Tüketim Aracı Dışında Kendine
Gelme Eğilimi Vardır • 13
- IV Şiirle Buluşmamız Tansıkla Buluşmadır • 14
- V Dilin Doğasında Sözün Egemenliğine Karşı Gelen
Bir Dil Vardır • 15
- VI İmgenin Gücü Belirsizliğindedir • 16
- VII Dev Uzaklık • 17
- VIII Nesnesine Arkasını Dönen Bir Dilden Söz Edilebilir • 18
- IX Sözcük Her Şeydir • 19
- X Dil 'Ben'i Bozguna Uğratar • 20
- XI Sesin Beyaz Gömleğim Nerde • 21
- XII Şiir Daha Çok Sessizlikleri Yaşar • 22
- XIII Şiirin Hayatı Diptedir • 23
- XIV Kimi Dizeler Karanlık İmgelerle Yürür • 24
- XV Şiir Dilin Alışılmadık Bir Biçimde Kullanılışında Baş Verir • 29
- XVI İmge ya da Daha Az Bir Gerçek • 30
- XVII Sözcükler Yerlerinden Oynatıldığında • 31
- XVIII Sözcükler Suç İşlemeden Kendilerine Gelemezler • 32
- XIX Koşuk Şiir Şiirin Doğasına Karşıdır • 33

- XX Dil Yolculuğu Boyunca Hem Bilineni
Hem Bilinmezi Yüklenir • 35
- XXI Bir Kıyıya Atılmış Eski Püskü Nesneler • 36
- XXII Şiir Sözcüklerin Anlamını Görmemezlikte Yatar • 37
- XXIII Yorum Gücü • 38
- XXIV Hiçle Yüzleşmedir Şiir • 40
- XXV Şiir Dili Doğası Gereği Sayrıldır • 41
- XXVI Sözcükler Ölümle Dalaşa Dalaşa Kendine Gelirler • 42
- XXVII Biçim İçerik Sözcükleri Öteden Beri Bana Batmıştır • 43
- XXVIII Şiir Bir Bakıma Ağacı Yapraklarından Görmeye
Çalışmaktır • 44
- XXIX Dil Bilinmeze Yaslanarak Yürür • 45
- XXX Biçem Şairde Yıkımdır • 46
- XXXI Dil Her Zaman Çalışır • 49
- XXXII Tekanamlı Sözcüklerin Esini Yoktur • 50
- XXXIII Dizem Bu Gizli Güç Saklı Su • 51
- XXXIV Dil Gösterir Resimler Çekilir • 53
- XXXV Kuyucu Arıyordum • 54
- XXXVI Şiirde Müzik Sözün Üstünün Çizildiği Yerdedir • 55
- XXXVII 'Benim Düşüncelerim Yoktur İmgelerim Vardır' • 56
- XXXVIII Şiir Kusursuz Simyacının İşidir • 59
- XXXIX Sözlükler Başyapıtlarımdır • 60
- XL Şairin Umudu Yoktur • 61

*'Gerçek olan varlığında daha da olmayanı,
ütopyamsı bir varlığın olanağını taşır.'*

Ernst Bloch



I

Şair Gerçekten Olan Şeyi Değil Olabilir Olanı Anlatır

Aristoteles'in 'şair gerçekten olan şeyi değil, olabilir olanı anlatır' dediğini biliyoruz. Bunu pekiştirmek için de Argos'taki Mytis yontusunu örnek verir: Mytis'in ölümüne neden olan adam yontuya bakarken, yontu birden onun üstüne yürür ve onu öldürür.

Şiirin gerçeğini hiçbir şey bundan daha iyi anlatamaz. Buradaki gerçek, gerçeğin kendinden de daha bir gerçektir. Şiirde gerçek, gerçeği aştığında gerçektir çünkü.

Şiir, duvarcının elinden düşürdüğü tuğlanın yere düşmesinde değildir / havada asılı kalmasındadır.

Tansıktadır.

Olağanüstündedir.

Octavio Paz bunun için şiirsel yaratışı sihir ve büyüye benzecektir. Şairi de bir büyücüye.

Öte yandan, Rimbaud 'olabilir olanın' yerine 'bilinmeyeni bulup ortaya çıkarma'yı koyacaktır. Şairi de bir yalvaç gibi (öngören) görecektir.

Bir şiire böyle bakılmadıkça ondan bir şey anlayamayız.

II

Bir Sözcüğün Ölümü Demek

Bir sözcüğün ölümü demek, dünyamızın daha bir kısırlaşması,
kemikleşmesi, yoksullaşması demektir.
Giderek de yokolması...

III

Dilin Tüketim Aracı Dışında Kendine Gelme Eğilimi Vardır

Dilin tüketim aracı olması dışında, kendine gelme, kendi olma eğilimi de vardır.

Lacan, dilin öznenen bağımsız işleyen yapıları olduğunu buldu. Bilinçdışının işleyişi gibi bir işleyişi olduğunu da saptadı.

Öte yandan, dilin tüketim aracı olmaktan çıktığı, kendine geldiği *an* belki de yalnız şüredir.

Varlığını neredeyse yalnız onda doğrular.

Yalnız şiirde kendi dilini arar, tüketici, verili dili yadsır.

Şiirin asıl savaşı da buradadır.

Düzyazının verili dilin dışında bir dili yoktur hem.

Dilin kendine gelme, kendi olma eğilimini, bu masum isteği bağışlamalıyız ona!

IV

Şiirle Buluşmamız Tansıkla Buluşmadır

*Çam ağacını öğrenmek istiyorsanız
çam ağacına, bambuyu öğrenmek
istiyorsanız bambuya gidin.
Kanılarınızı bir yana bırakın.*

(Matsuo Başo)

Şiirle buluşmamız (ki tansıkla buluşmadır bu) neredeyse dünyaya yeniden gelmektir. Bu da her şeyi yeni görüyor, dokunuyor, öğreniyoruz demektir. Bu tavrı da koymaktır. Bu gene şimdiye değin dünya, insanlar, nesneler üstüne bütün bildiklerimizi bir yana atarak, ordan bakmaktır. Öte yandan, bunun aynı zamanda büyük bir boşluğa düşmek; orda emeklemek, bocalamak olduğu da açıktır. (Değil mi ki dünyaya yeni geliniyordur). Hem şairler dünyanın yeni sözlüğünü yazmak için bunu her seferinde üstlenmişlerdir. Yazmak istenilen şeyle araya başka hiç mi hiç bir şey sokmamak, yalnız onunla olmak, onu görmek, onu yaşamak; ondan ayrı düşmemek için buna gerek vardır. Şiiri cırlıçıplak karşılamak!

Şairler şiirle her buluşmada bunu yaşarlar.

V

Dilin Doğasında Sözüñ Egemenliğine Karşı Gelen Bir Dil Vardır

Dilin doğasında sözüñ egemenliğine karşı gelen bir dil vardır.
Dili bu sınırdaki yakalamak;
ordaki bakmak;
orda tutmak...
o sınırdan yazmak.

VI

İmgenin Gücü Belirsizliğindedir.

İmgenin ('varlığın gölgesi') gücü belirsizliğindedir.

Belirsizliği kışkırtarak, çoğaltarak bir başka belirsiz *belirlik* önermesindedir.

Bu her seferinde de yinelenir.

Bitimsiz bir gidip gelme, koşuşma, devim.

Kendi söylemini sürekli silmek.

Farklılıkları yakalamak.

İmgenin yaşamıdır bu.

VII

Dev Uzaklık

Sözcüklerle, söylemek istediğimiz şey arasındaki yolun uzaklığına ‘dev uzaklık’ der Ungaretti. Bunun kısa tutulmasını öğütler. Bir çeşit sözcük ekonomisi diyebiliriz buna. Ayrıkotlarına aman vermemek: Söylemek istediğimizi söyleyip en kısa yoldan çekilmek. Şiir hep böyle bir yolculuğun sonudur hem.

Bu ‘dev uzaklığı’ sifıra indirmekte üstüne yoktur Ungaretti’nin. Birkaç sözcük bile yeter çoğun ona. Bu yolu kimi zaman tek bir sözcüğe indirgemeyi bile düşünmüştür. Dilin buna yetmediği de bir gerçektir. Öte dil sıraya girer burda. Söylenmeyeni söylemektir bu (bu yokedilmez, ölümcül olanaksızlık: cehennem). Öte yandan, bu dev uzaklığı sözcükler ta baştan da koyarlar. Bunun tersini de. Her yapı kendi doğasının gereğini getirir. Kimi zaman bu uzaklığı yalnız üç sözcük, üç sayfaya birden yayılarak yapar (*Âşkane*, s. 153-56); kimi zaman da tek bir sayfada iki küçük harf: *vb* (Hamsi, s. 170) yeter buna. Bir ressam, bir besteci için de aynı olabilir bu. John Cage bu bitimsiz, yıldırıcı, baskıcı uzaklığı, *susarak* da doldurur (John Cage, *Silence*). Klee, koca tualî bir iki harf, bir ay parçası; Beuys da, bir yaprakla çözer sorunu.

‘Dev uzaklık’ ‘bitiş’ içinde ‘bitmemişliği’ taşıyarak da sonuçlanabilir. Eksiklik, yarım bırakılmışlık da *bütünün* dolaylı yoldan kendisidir (örnekleri her alana uzatabiliriz). Pierre Boulez (sanat yapıtlarının bitmezliğine inandığından) bu uzaklığı elinden geldiğince ‘uzakta tutarak’, oraya yaklaşmayarak, yapıtın kendi içinde dönerek yapar. Böylece bitmemişliğin sonsuzluğunda gidip gelecek, yaklaştıkça uzaklaşacaktır. Büyük yapıtı *Explosante-Fixe*’e hiç ‘bitmemiş’ bir yapıt diye bakmayı böyle sürdüremeyecek midir?

VIII

Nesnesine Arkasını Dönen Bir Dilden Söz Edilebilir

'Düşleyin, küllerim!'

Nesnesine arkasını dönüp oturan bir dilden söz edilebilir.
Kendine, bir kendine çekilen bir dildir bu.
Böylece de kendi kendini yaratan.
Dilin uyku hali.
Konuşmayan, bir şey önermeyen: Sessiz dil.
İletişimsizliği, iletişim bilmek.
Artık burda olmayan, silinmiş, yırtılmış sesler...
Söylenmezi bulmak...

IX

Sözcük Her Şeydir.

Sözcük her şeydir.

Mallarmé'nin şiirlerinin zor anlaşılması anlam sorununu hep gündemde tutmuştur.

Bunun sözcüklerden geldiği biliniyordu. Üstelik sözcükler de ne bütün bütün eski, ne de yeni idi. Bu durum Mallarmé'nin sözlük olarak çoğunlukla *Littre*'yi, *Littre*'deki (*Littre* Sözlüğü hem başat, hem de yananamlar bakımından en zengin sözlüktür) sözcüklerin, özellikle yananamlarını kullandığı saptanınca* biraz olsun sorun çözülmüştür. Elbet yalnız yananamlarla da bitmiyordu zorluk, sözcüklere kazandırdığı yeni anlamlar da o denli önemliydi.

Şairler dünyayı değiştirmeyi, hiç değilse görüneni, bilineni değiştirmeyi sözcüklerle, sözcüklere verdikleri yeni anlamlarla yaparlardı.

* Bu, Mallarmé'nin bir zamanlar İngilizce öğretmenliği yaptığı bir lisedeki kitaplıkta *Littre*'de kimi sözcüklerin üçüncü, dördüncü anlamları üzerindeki kurşun kalem izlerinin (bir Mallarmé uzmanınca) ortaya çıkarılmasıyla anlaşıldı.

X

Dil 'Ben'i Bozguna Uğratır

Dil, 'ben'i bozguna uğratır.
Derin hiçliğe gömülerek ordan bakar.
Şiir, bu bozgunu, bu kral yolu arar.

XI

Sesin Beyaz Gömleğim Nerde

*Sesin,
beyaz
gömleğim
nerde.*

Yukardaki dörtlük uzun süre anlamını değiştiren değiştiren yaşadı bende.

şiiirler zamanla anlam değişimine uğrarlar. Bunda yadırganacak bir şey yoktur. Hem bizim, hem şiiirlerin doğası gereğidir bu.

Bir yıl boyunca bendeki ilk anlamını korudu. Belirli, açık bir anlam değildi bu; ama karanlık da olsa bir anlamdır gene de.

 kinci yıl bendeki anlamını yitirdi, hiç düşünmediğim yerlere kaydı. Enikonu da belirsizleşti, sise büründü. Gizlendi.

   nc  yıl boyunca bütün anlamlarını yitirdi yalnızca bir şeyler duyurur, sezdirir gibi oldu, kaldı.

Bugün h l  anlamdan anlama gidip gelmesine karşın, karanlıklılığını koruyor. şiirin seçtiği gerçeğin bu olduğunu anlayınca da, bıraktım (şiiirlerin de kendince bir anlam üretme hakları vardır). Hem ne diyor Kavafis: Çoğunlukla karanlıktır şiiirler ve bu sayede başka duygular, benzer durumlara uyabilirler.

XII

Şiir Daha Çok Sessizlikleri Yaşar

Şiir en çok sessizlikleri yaşar.

Şiir dili kekemedir. Bu yüzden sessizlikleri sürekli vurgular.

Sürgitlik, kesintisizlik düzyazıya özgüdür.

Şiir sessizlikle dağılıp parçalanarak yol alır.

Şiirin bütün birimleri bunu sayfada (sayfa, şiirin ölüm kalım yeridir) yaşar.

Düzyazı bu sessizlikleri bilmez.

Şiirdeki bu sessizlik 'sözün ertelenmesinin' ta kendisidir. Şiir ile düzyazıyı ayıran da budur.

Sözün ertelenmesinden kopardıklarımızdır şiir.

XIII

Şiirin Hayatı Diptedir

Şiirin hayatı diptedir.

Çölde.

Kendisiyle özdeşlik peşinde de değildir.

XIV

Kimi Dizeler Karanlık İmgelerle Yürür

'Horatius'u hatırlıyorum, dizeleri bittiği halde, sonuçlanmadığı ve dolayısıyla bağlantısız olduğundan, benim için şairlerin en gizemlisi olmayı sürdüren Horatius'u.

(Borges)

Kimi dizeler, şiirler vardır, karanlık imgeler, uzak çağrışımlarla yürür. Bir yerlere oturtamaz, sonuçlandıramazsınız, ama etkisinden de kurtulamazsınız. Ne zaman böyle dizeler, şiirlerle karşılaştım, Borges'in yukardaki sözlerini anımsar, soluk alırım.

Gene böyle oldu işte:

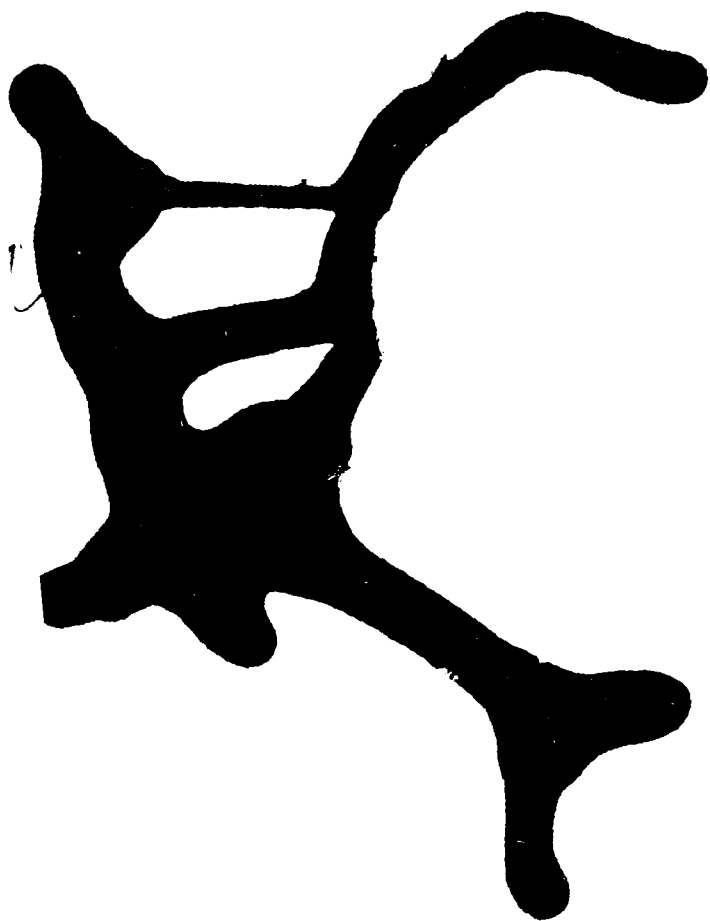
ESKİ MÜHÜRLER

Eski mühürleri okumak bizimkisi,
Ardıç kuşlarını vurmak aslanlı yolda,
Eş biçimli sazlarla ördüğüm hasırda,
Kapıları kilitli aynalara karşı,
Yatmak totemlerle ve ardımda yaralı
Ren geyiği, sabah, ölümü çeyrek geçe,

Etobur kuş, telaşsız, dönerken havada,
Gemi ve beygir leşlerimiz, arabalar,
Virgüllerin savuran yağmuru altında
Dökülmek yollara, yürümek düşe kalka,
Yaprağa, yosuna, yıldıza baka baka.
Bir ateş bütün gün, bir duman bütün gece!

Eski mühürleri okumak bizimkisi,
Ardıç kuşlarını avlamak ve böylece...

(Oktay Rifat)



XV

Şiir, Dilin Alışılmadık Bir Biçimde Kullanılışında Baş Verir

Şiir, dilin alışılmadık bir biçimde kullanılışında
baş verir.
Bu dil bulunmadıkça yoktur.
Şiir, bu dilin kullanılışıdır da diyebiliriz.

XVI

İmge ya da Daha Az Bir Gerçek

İmge, benzetme, benzetişim (simulation), eğretileme, simge vb. terimleri Latin antikitesinin bir düşünüyü diye görür Abraham Moles. Daha çok da benzetme üstünde durur. Varolanı yeniden üretme, canlandırma diyebiliriz benzetmeye. Gerçeği bir çeşit yenileme, gizleme. "Daha az" bir gerçek.

Benzetme, şairlerin elinde her seferinde böyle yeni bir boyut, yeni bir anlam kazanır. Giderek gerçeği de aşarak, gerçeğin kendisinden daha bir gerçek olur.

Pessoa, daha da ileri giderek şöyle diyecektir:

"Şair o kadar yetkin bir benzetişimcidir ki, gerçekte duyduğu acıyı bile yeniden canlandırabilir."

Şairler, kuşkusuz, bütün söz sanatlarını gerçeğe yeni bir gözle bakmak, yeni biçimlere sokmak, üretmek; yeniden yapmak için kullanırlar.

XVII

Sözcükler Yerlerinden Oynatıldığında

Sözcükler yerlerinden oynatılıp dünya yolculuklarına başladıklarında yarış atlarına dönerler, her yeri, her şeyi talan ederler. Dünyada olduklarını da böyle anlarlar. Bu elbet onlar için büyük bir şeydir. Gördükleri, dokundukları, kokladıkları herşeyin de ıssı kesilirler. Böyle nice şey de kimliklerine daha bir kavuşur, daha bir kendi olur. Sözcükler bu yolculuğun sonunda hem büyümüşler, hem de zenginleşmişlerdir.

Öte yandan, sözcüklerin bu serüvenine yalnız şairler, yalnız onlar kuşkuyla bakarlar. Bu da şairlerin sözcüklerin *ilk hallerine* olan düşkünlüğüyle açıklanabilir ancak. Sözcüklerin ham hali onlar için neredeyse herşeydir. Şiirin asıl orda yuvalandığını, asıl sahiliğin de orda çöreklandığını saptamışlardır çünkü. Sözcükler dünyayla haşır neşir olmuşlar, yeni anlamlar, yeni duyarlıklar kazanmışlardır ama, zedelenmiş, yıpranmış; zamanla kimlikleri de değişmiş, kemikleşmişlerdir de. Dünyaya ilk geldikleri gibi değildirler artık: Takmış, takıştırmış, türlü kılıklara girip çıkmışlardır. Soy kütükleri dumura uğramış, asıl da sahiliklerini yitirmişlerdir. Bunun sonunda da kökenleri *grileşmiştir*: Şiir dilinin dışına çıkmışlardır. Şiir dilini, yazının öbür türlerinden ayıran da şairlerin bu köktenci tavrıdır. Bir şeyi daha bilirler: Sözcüklerin asıl zenginliği bu el değmemişliğinde, hamlığındadır. Hem sözcükler şiir dilinin dışında başka hiçbir yerde sahiliğini koruyamazlar. Asıl da farklılıklarına (farklılık herşeydir!) varamazlar, farklılığı yaşayamazlar.

XVIII

Sözcükler Suç İşlemeden Kendilerine Gelemezler

Sözcükler suç işlemeden, aç kalmadan, acı çekmeden, sevişmeden kendilerine gelemeler.

Bunun için bizim gelip ellerinden tutmamızı beklerler.

XIX

Koşuk Şiir, Şiirin Yapısına Karşıdır

Koşuk şiir, şiirin doğasına karşıdır. İlle de bir kalıba (moule) girmek ister. Bir sıkıyönetim uygular. Bunu zorunlu kılar. Ölçüyü bir yana bırakırsak; (çünkü ölçü dilin yapısına ne de olsa ters düşmez) uyak tam bir cenderedir.

Çiviyazısı'nı saymazsak uyağı aradım diyemem. Kendi halinde bıraktım; gelince de hayır demedim.

Uyak bir sözcüğü kilitler, dondurur bırakır. Anlamı da boğar: Katlamaz. Kıvancın (şiirin herşeyi) yolunu sekteye uğratır, devinine ket vurur. Nerdeyse kendisine karşı gelen her şeye ayak diredir. Noktanın yaptığını yapar: Kapatır şiiri. Asıl da dizeme bela olur, yolunu tıkar: Özsusuz kalır.

Âşıkanе'de kimi şiirler uyağa devinim kazandırmak için hem bölünmüş, hem yerinden oynatılmış, hem de uyaklar arasında uzaklık yaratılmıştır. Göz uyağı aramaz, gerek duymaz. Kulak, düşteymiş izlenimini verir: Bir duvara çarpar gibi gidip çarpmaz.

Koşuk şiir, ancak dua gibi –kendiliğinden– bir yapıya kavuştuğunda erişilmezdir:

GEÇEN DAKİKALARIM

Kimbilir nerdesiniz,
Geçen dakikalarım,
Kimbilir nerdesiniz?

Yıldızların, korkarım,
Düştüğü yerdesiniz,
Geçen dakikalarım.

Acaba tütsü yaksam
Görünür mü yüzünüz,
Acaba tütsü yaksam?

Siz benim yüzümsünüz:
Eğilip suya baksam
Görünür mü yüzünüz?

Gitti bütün güzeller.
Sararmış biri kaldı.
Gitti bütün güzeller.

Gün geldi, saat çaldı,
Aranızda verin yer;
Sararmış biri kaldı!..

(Necip Fazıl Kısakürek)

XX

Dil Yolculuğu Boyunca Hem Bilineni Hem Bilinmezi Yüklenir

Dil, yolculuğu boyunca hem bilineni, hem de bilinmezi yükle-
nir.

Bilinmezi bulgulaması asıl özgürlüğüdür.
 iir dilinin amacı da budur.

XXI

Bir Kıyıya Atılmış Eski Püskü Nesneler

Giacometti, atölyesinin pencere kıyılarına, oraya buraya birikmiş tozların alındığını görünce çılgına döner.

Çöpler, artıklar, is-pis, toz-toprak, bir kıyıya atılmış eski püskü nesneler, şeyler derimize yapışmış, bizimle gidip gelen, nerdeyse de bizim olmuş varlıklardır. Atılmaz, atılamazlar. Nice yaşamımıza karışmışlar, tanık olmuşlardır. Jean Genet, Giacometti'nin atölyesinden söz ederken: 'Bütün bedeninde atölyesinin gri rengi var' diyecektir. Dahası şunu da ekleyecektir: 'Giacometti zamanla toz rengini almıştır'.

Nesneler, ancak sanatın yansıtabileceği gizemi, büyüyü kuşanırlar.

Nesnelerle her yerde, her zaman yaşarız.

Hem belki de en çok onlarla...

XXII

Şiir Sözcüklerin Anlamını Görmemezlikte Yatar

Şiir sözcüklerin anlamını görmemezliğe gelmekte yatar.
Varoluş o zaman gerçekleşir.

XXIII

Yorum Gücü

Michel Foucault dilin yorum gücünün şiire Mallarmé ile girdiğini yazar. Gerçekten de Mallarmé'ye gelene değin Fransız şiiri (yalnız Fransız şiiri mi? Amerikan şiiri de Poe'ya değin –bunu İngiliz, Alman şiirine de uzatabiliriz–) öyküye, olaya, anlatıya, kısaca söze dayalı şiiri en uç noktaya getirmiştir (Hugo, Lamartin, Vigny vb.). Romantikler nerdeyse dile, dilin yorum gücüne eğilmemişler, bakmamışlar, onu yalnız tüketim aracı olarak görmüşlerdir. Böylece de dil hızla tek anlamın alanına sürülerek varlıksızlaştırılmıştır. Dilin bir varlık sorunu haline gelmesi simgecilerle olmuştur. O güne değin tek anlamla yetinilirken, çok anlamlılık şiirin yalnız varlık biçimi olarak kalmamış, şiiri düzyazıdan ayıran ilkelerden biri de olmuştur.

Öte yandan, Mallarmé, Poe, Hopkins ile dil yalnız yorum gücü kazanmakla da yetinmemiş, yepyeni boyutlar, anlamlar da kazanarak modern şiiri hazırlamıştır. Şiirin atardamarı olan aşılamanın (telkin) herşey demek olduğu da böyle anlaşılmıştır.

Bizim şiirimizde bu anlamdaki değişim de Ahmet Haşim'e nasip olmuştur:

PARILTI

Âteş gibi bir nehr akıyordu
Ruhumla o ruhun arasından;
Bahsetti, derinden ona halim
Aşkın bu unulmaz yarasından.

Vurdukça bu nehrin ona aksi
Kaçtım o bakıştan, o dudaktan,
Baktım ona, sessizce uzaktan
Vurdukça bu aşkın ona aksi.

(Ahmet Haşim)

XXIV

Hiçle Yüzleşmedir Şiir

Şiir 'hiç'le yüzleşmedir.
Ya da ölümlle.
Her şiir bunu teper.

XXV

Şiir Dili Doğası Gereği Sayrıldır

Şiir dili doğası gereği sayrıldır.
Ordan seslenir.
-İyileşmez.

XXVI

Sözcükler Ölümle Dalaşa Dalaşa Kendilerine Gelirler

Sözcükler ölümle dalaşa dalaşa kendilerine gelirler.
Mutluluklarını da –o tansık– dizelere taşırlar.
Hep duyarım ben bunu:

‘Ölüm babamdı cebinden her gün bir şey çıkan.’

(Ali Cengizkan)

*‘Kış bekliyorum, nergis çiçeğini.
Onunla ovmak için, seni.’*

(Sina Akyol)

Onmak bilmeyen sevgili başağrılarını, yangınları da...
Asıl da bozgunu, o vurgunu yaşarlar:
*çöz beni sana
dokunabilecek kadar.’*

(Yıldırım Türker)

*‘... Hafız’ın
Bakın, bakın kapınızın önünde dua ediyor gölgesi.’*

(Lale Müldür)

XXVII

Biçim İçerik Sözcükleri Öteden Beri Bana Batmıştır

Biçim, içerik sözcükleri öteden beri bana batmıştır. Bir şeyleri dışarıda bırakıyor gibi gelir. Önce iki ayrı şey gibi düşünmeye yol açar. Değildir aslında. Ama ille de ayıracaksak, biçim yerine yapı demek daha doğrudur sanırım. C. L. Strauss da biçim yerine yapı demeyi yeğler: *‘İçerik yapıda gerçekliğini kazanır.’* Biçim onun için yapıdır. Bir şey daha anlıyoruz: İçeriğin bir kimlik kazanması için yapıya gereksinimi vardır. Yalnız bu da değil; kendini ancak öyle doğrulayacağı, giderek de öyle varolacağıdır. Gerçekten de şiiri, her şeyden önce, yapısıyla tanırız. Öte yandan, her şiirin bir tek yapısı vardır. Bu da tektir. Yinelenemez. Bu, yapının kapalı bir kutu izlenimi vermiş olmasına karşın, o denli de devingen, saydamdır. İçeriğin bütün isterlerini karşılar. Şiirin yapısında bunu bir ağaç gibi (şiirin yapısı bir ağaç gibi canlıdır), bütün çıplaklığıyla görürüz.

XXVIII

Şiir Bir Bakıma Ağacı Yapraklarından Görmeye Çalışmaktır

Şiir bir bakıma ağacı yapraklarından görmeye çalışmaktır.
Şiire yaklaşımımızda bunu her zaman yaşarız.
Her şey orda yatar.

XXIX

Dil Bilinmeze Yaslanarak Yürür

Dil, bilinmeze tutunarak, yaslanarak yürür. Dilin bu birbaşı-na, kendi kendine bilinmeze olan yolculuğunu hep merak ettim. Şairlerin dilin üstüne eğilmelerinin nedenlerinden biri hep bu ol-mamış mıdır?

Dilin bu yolculuğu boyuncaki kendidenliğini, ilk maddiliğini (bu enderliği, ele geçmezliği), benim aracılığıımı en aza indirerek yakalamak, bunu sezer, duyar gibi olmak, o utkuyu yaşamak, bi-linmeze tanıklık etmektir.

Daha ilerisini de merak ettim: Dilin parçalanışını, dağılışını, esrikliğini... (Şiir parçalanmadan yazılmaz)

Körlüğünü de: Çölde yürür gibi olmaktır bu (ama çekirdekle, çekirdeğin yanısıra yürümek).

Ben dilin parçalanışını, körlüğünü hep yaşadım.

Yokluğunu da elbet: Hiçle olmak (çölde öte bir şey)...

Sevincim oldu bu.

XXX

Bıçem şairde Yıkımdır

Bıçem bir yazarın –nerdeyse– her şeyi iken, şairde yıkımıdır.

Öte yandan, yazar gibi şair de başlangıçta bir bıçem adamıdır.

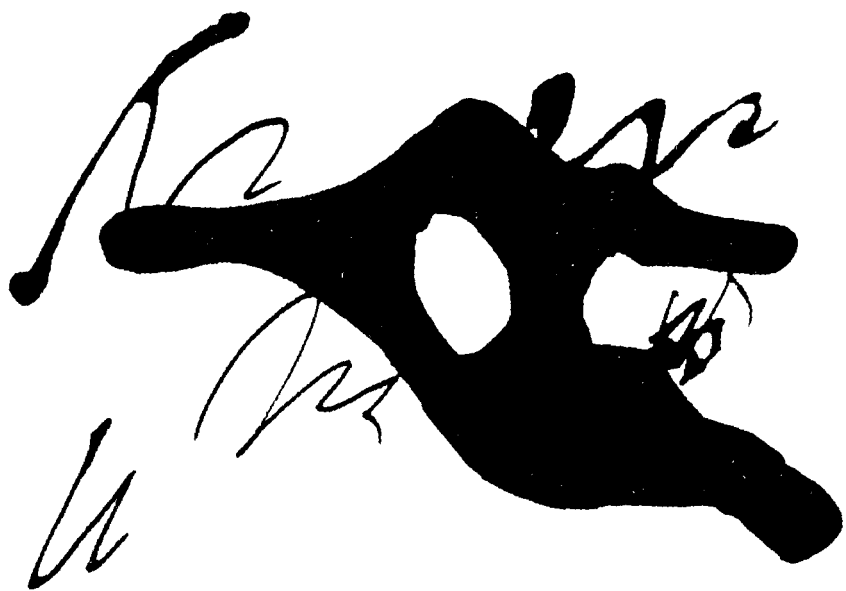
şair bıçemle bu tanışmadan sonra ondan hızla uzaklaşır.

Bıçem yazarda her seferinde daha bir gelişip yetkinlik kazanırken, şairde tekdüzeliğin, devimsizliğin yerini alarak yokolmaya, ölüme yol açar.

Octavio Paz'ın, “şairin bıçemi olmaz” derken vurgulamak istediğı de budur. Bu gene şiirin ne denli devimsel bir yapı sanatı olduğunu gösterir.

Her şiir yeni bir dili, tekniğı, söylemi, kısaca yeni bir yapıyı getirir.

Bu da her şiirde yaratılır ancak.



XXXI

Dil Her Zaman Çalışır

Şiirde sözcükler ikidebir eski coğrafya ile yeni coğrafya arasında gidip gelir.

Ortak bir bilinçaltını böyle oluşturur.

Bir çeşit tarihsellik.

Haklı bir buluşma.

Dil, her zaman çalışır.

XXXII

Tekanlamalı Sözcüklerin Esini Yoktur

Tekanlamalı sözcüklerin esini yoktur. Durağan, devimsizdir.

Açıklamak, göstermek, anlatmak isterler. Bu yüzden anlamı da etkisiz hale getirirler. Dondururlar, kocaltırlar.

Görüneni görürler yalnız.

Ben en uzak anlama veririm kulağımı.

XXXIII

Dizem Bu Gizli Güç Saklı Su

'Trakl'ın şiirini anlamıyorum ama tonu çok hoşuma gidiyor.'
(Wittgenstein)

Dizem, (bu gizli güç, saklı su) şiirin varoluş ilkelerinden biridir. Şiiri çünkü yalnız uyandırmak, elektriklelendirmekle de kalmaz, dinamosu kesilir: Kana, enerjiye dönüştürür. Şiirin gövdesinde dolaşmadığı, girip çıkmadığı yer bırakmaz. İmgelemi yürüyüşe geçirerek bilinmez bir yolculuğa çıkar. Böylece şiirin yapısının haberciliğini yapar. Şiirin yoğunluk, derinlik kazanması dizemin 'vuruş hızına bağlı' olarak bir biçim kazanır. Valéry bu hızı dansa benzetir.

Dizemin gerçekten de canlı bir varlık gibi şiirin içinde bir saatın tiktakları gibi devindiğini, soluk aldığını duyarız. Sözü sıfıra indirir. (Söz zehirdir şiirde.) Tartar biçer onu, hızaya getirir. Şiirin yapısının özsuyu kesilir.

Dizem, yani bir şiirin yapısını kurmak için ayaklarını sürüyen görünmeyen, kavranmayan bu 'sözsüz' ses sözcüklerle buluşmayagörsün onları yerinden oynatacak, durmadan da bombardımana tutacaktır. Durulması, bir uyuma ulaşması (bir anlam kazanması), şıp diye oturması için de bu sözcüklerin gidip gelmesi kesilmeyecektir. Şiirin temelinde yatan bu erke Mayakovski 'Açıklanmaz, ondan ancak, mıklatislanmadan, elektriklemeden söz eder gibi söz edeceğiz' diyecektir. Yesenin için yazacağı şiirin bu açıklanmayan, sözsüz sesi de nice nice didinmeden sonra duyacak (değilmi ki görülmüyordur), bunu da şöyle not edecektir:

Ta-ra-ra / ra ra / ra ra ra ra / ra ra /
ra-ra-ree / ra ra ra / ra ra / ra ra ra ra /
ra-ra-ra / ra ra-ra / rara / ra / ra ra

Neden sonra da ilk dize baş verecektir:

Gittin diyorlar yukarılarda bir yere

Her şiir böyle bir sese gebedir. Şair nerdeyse hep bu sese (şiirin değil mi ki her şeyi) kulağını tutarak, dinleyerek yaşar. Bu içsel olduğu değil, dışsaldır da. Bir yaprağın dalından düşmesinde de, içimizin bir yerinden kopup gelmesinde de duyulur bu ses. Kavafis, bu seslerin avcısıdır. Sokaktan geçen iki delikanlının söylediği ('O ne bedenler, ne saçlar, ne yüzler, ne dudaklardı!') türkünün seslerini (sigara paketinin üstüne) şöyle düşürecektir (elbet bir gün bir işe yarar diye):

— ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪
— ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪
— ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪

Ve de şunu ekleyecektir: 'Eğer belleğim bunun izlerini saklayıp yaratıcı bir heyecan anında geri verirse, kim bilir, belki de sanatımda birşeyler kalır bu güzelliğin kısacık geçişinden.'

Dizem, bazen de şiirin konusu, anlamı her şeyi olur çıkar. Şiir boyunca bir onun ağırlığını, soluğunu duyar oluruz. Böylece merkezgü işlevini yüklenir.

Dizeme eytişimsel bir ırmak diye bakılmalı.

XXXIV

Dil Gösterir Resimler Çekilir

Dil, gösterir, resimler; çekilir.
Anlam neden sonra belirir.

XXXV

Kuyucu Arıyordum

Kuyucu arıyordum.
Kuyucuyu bulunca toprağı gösterdim.
"Burdan su çıkar mı?" dedim.
Toprakta gitti geldi, bazı yerlerini kazdı toprağın,
eline aldı, evirdi çevirdi.
Uzun uzun baktı.
"Çıkar da, çıkmaz da. Bilinmez." dedi.

Şairin işi de su bulucusu gibidir: Bilinmez!
Bir şiir bazen başverir gibi olur ama çoğun hiçbir
şey değildir bu.
Bilinmeze bir yolculuktur çünkü şiir.

XXXVI

Şiirde Müzik Sözün Üstünün Çizildiği Yerdedir

Şiirde müzik, (ses, ton, kısaca dizem) sözün üstünün çizildiği yerde (söz kaba kuvvettir, atılmadıkça şiirsel işlev gerçekleşmez) başlıbaşına bir konum kazanır, bazen konunun, anlamın yerine geçer.

Verlaine, poetikasını (Art poetique) nerdeyse bunun üstüne kurmuştur: *Sözün, söz aracılığıyla müziğe dönüşmesi.*

Bu, öte yandan yalnız onun sorunu da olmamıştır; modern şiirin devlerinin de poetikasını oluşturmuştur.

XXXVII

'Benim Düşüncelerim Yoktur İmgelerim Vardır'

Şiirde düşüncenin çok önemli olduğu vurgulanagelmiştir.

Öte yandan, T. S. Eliot, 'Düşünmek şairin görevi değildir' der. Octavio Paz da hemen hemen öyle konuşur: 'Benim düşüncelerim yoktur. İmgelerim vardır.'

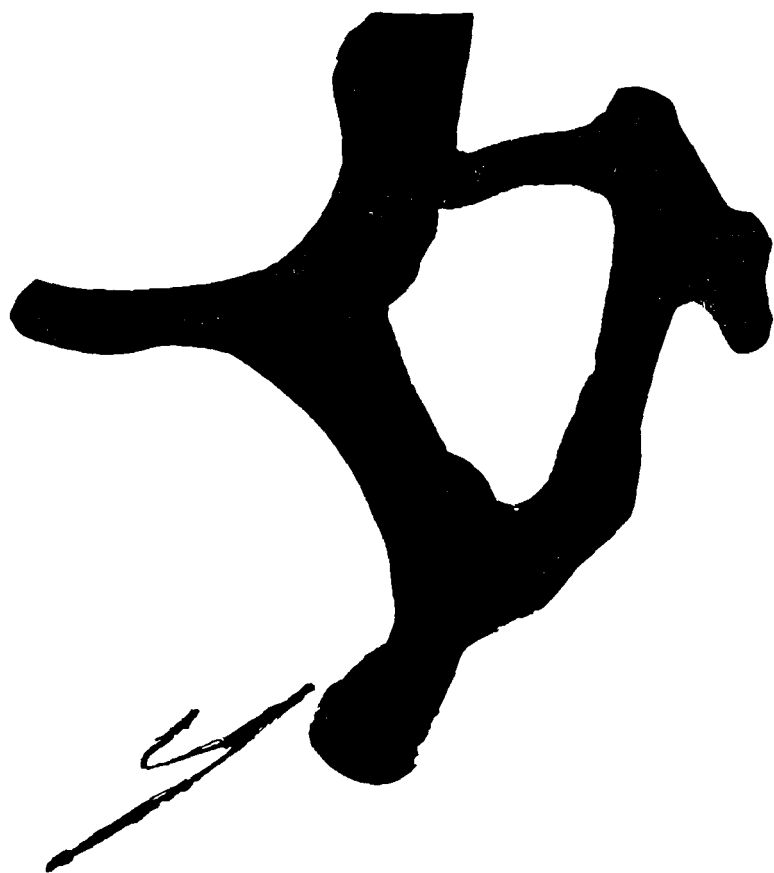
Bunlara Housman'ın da katıldığını biliyoruz: 'Şiirsel düşünce diye bir şeyin var olduğuna kendimi ikna edemedim. Şiir söylenen şey değil, onu söyleme biçimidir.'

Öte yandan, Paul Valéry ise düşünceyi yadsımadan yana değildir; ama bir meyvedeki tat gibi gizlenmesini ister.

'Büyük ozan olmak için büyük filozof olmak gerekir' gibisinden bir sözün de Coleridge'in olduğu bilinir.

Ama, şu da gerçek: Şiir ister 'söylenenle' ister 'hiç' ile yazılsın 'söyleme' biçimine gelip dayanır.

Şairi de öyle tanımıyor muyuz?



XXXVIII

Şiir Kusursuz Simyacının İşidir

'Şiir kusursuz simyacının işidir' der Baudelaire.

Bugün kusursuzluk denli kusur da şiiri besliyor.

Her çağ kendi dilini, biçimini, tekniğini, tarihini getirir.

Çağımız şiiri yetkinliği yadsımamasına karşın, bir anlamda, yetkinliğin şiirin doğasına karşı olduğunu da buldu.

Böylece şiir doğasına sahip çıkarak üstündeki –kendi dışındaki– ağırlığı attı, özgürleşti, cırlı çıplak oldu.

Asıl kimliğine kavuştu.

XXXIX

Sözlükler Başyapıtlarımdır

Sözlükler başyapıtlarımdır; onları benimle her yere taşırım.

XXXX

Şairin Umudu Yoktur

Şiirin varlığı çoğunlukça kuşkuludur. Çoğunluğun usunu kurcalamaz, kaplamaz. Yaşamına girmez; girmesine de izin vermez; işlerinin elinden tutmaz çünkü. Bu yüzden de onanmaz. Dışındadır onun. Şu bir gerçek: Şiir amaç gütmeyiz, bir şey öğretmez. Bunun için de güven vermez.

Öte yandan, çoğunluğun şiire uzak durması anlaşılmas da değildir. Bir işe yaramaz çünkü şiir. Anlaşıliverilen bir şey de değildir. *‘Şiirin dediğini diyemeyiz. Onu açımlayamayız’* Bu da çoğunluğa karışmasına ket vurur. Hem karışsa bile çok kısadır bu, bir şimşek çakmasından öteye geçmez. Hemen eski yerine konur çoğunlukça: *Yokluğa*. Bu konuda şiirin elinden gelen hiçbir şey de yoktur. Yoktur, hiçbir şiir dünyada okuyucu için yazılmamıştır çünkü.

Nerden bakarsak bakalım: Ebemkuşağıdır şiir, ebemkuşağı –o tansık– ne işe yararsa, şiir de o işe yarar.

Şairin umudu yoktur.

*"Şiir duvarcının elinden düşürdüğü tuğlanın yere düşmesinde
değildir / havada asılı kalmasındadır."*

'İyileşmez' bir şiir ustasının, şiire bakış ve
onu tanımlama denemeleri.

Desenler: İlhan Berk

TEMA

TÜRKİYE ÇÖL OLMASIN!
(0212) 281 10 27

ISBN 975-363-590-7



9 789753 635905